Z ekonomické literatury

VYNIKAJÍCÍ PŘÍSPĚVEK O KRIZI EUROZÓNY

Marek Loužek, Vysoká škola ekonomická v Praze

Thilo Sarrazin: Evropa euro nepotřebuje

Praha : Academia, 2013. 376 stran. ISBN 978-80-200-2314-8.

Kniha Thilo Sarrazina *Evropa euro nepotřebuje* (Praha, Academia, 2013) je zážitkem pro všechny, kterým není lhostejný stav dnešní Evropy. Bývalý finanční senátor Berlína a pozdější člen představenstva Bundesbanky přináší řadu cenných postřehů do současné debaty o krizi eurozóny. Od vzniku společné měny mnozí pocítovali eurozónu s její velkou centrální bankou jako ochrannou tvrz, v níž lze nalézt útočiště před zhoubnými rozměry světových finančních trhů. Byla to však iluze.

Zatímco euro bylo původně zamýšleno jako nástroj k vynucení politické unie, neboť podle obecného mínění takového cíle nebylo možno přímou cestou dosáhnout, má být nyní nastolena tato unie, aby euro zachránila. Největší šanci zavést společnou měnu však měla Evropa Šestky v roce 1957. S každým dalším rozšířením se EHS, později ES a EU, vzdalovaly možností původního unijního zárodku.

Evropské hospodářské společenství založené v roce 1958 Římskými smlouvami pokládalo za podmínku svého fungování existenci pevných směnných kurzů, jež poskytoval brettonwoodský měnový systém. V tomto ohledu začala vlastní měnová historie EHS teprve s rozpadem tohoto systému. Jádro problému měnových kurzů s pevnými směnnými

mi kurzy je v tom, že zúčastněné země tíhly ke strukturně odlišnému vývoji sald platební bilance a státních deficitů. Většinou šel tento vývoj ruku v ruce s různým vývojem inflace.

Vždy pak dříve či později přišla doba, kdy už určitý směnný kurz nebyl udržitelný a systém se ocitl v krizi. Tlakem na směnné kurzy se však napětí předkrizového období ohlašovalo včas. Oslabení měny a inflace mohly národní politice v případě nutnosti posloužit k tomu, aby svou konkurenceschopnost opět vylepšila a snížila státní dluh. Naproti tomu v hospodářském prostoru s jednotnou měnou neexistují z definice žádné směnné kurzy, které by mohly být ukazatelem vzniku vnitřních pnutí.

Evropská měnová unie zažívala svůj největší dějinný úspěch v době před svým vznikem. Byla to doba začínající konvergence členských států, která proběhla začátkem 80. let ve vztahu k nákladům, míře inflace, úrokovým sazbám a státním deficitům. A právě tato skutečná konvergence umožnila v roce 1999 vcelku bezproblémový start směrem k měnové unii.

Měnové unie suverénních států měly podle Sarrazina většinou krátké a zřídka úspěšné dějiny. Fungovaly tím lépe, čím podobnější si zúčastněné státy byly institucionálně a mentálně. Pomáhale také, když měny k sobě byly vázány garantovaným směnným poměrem

k ušlechtilému kovu. Bimetalické standardy (krytí zlatem i stříbrem) se však dostávaly do problémů, neboť ceny drahých kovů v poměru k sobě kolísají.

Expertům bylo vždy jasné, že z hlediska peněžní teorie není eurozóna optimálním měnovým prostorem. Dostatečná flexibilita a diferencovanost pracovních nákladů je vedle mobility pracovních sil rozhodujícím předpokladem pro vymezení optimálního měnového prostoru. Čím větší je strukturální nestejnost účastníků měnové unie, tím větší flexibilitu všech nákladů a cen, zejména nákladů na mzdy, si tato nestejnost žádá, má-li být zabráněno negativním hospodářským dopadům na jednotlivé účastníky.

Nejobecnějším a nejvíce vypovídajícím indikátorem hospodářského růstu je HDP, který v eurozóně rostl v letech 1999–2012 o 21 %, a rostl tak o něco pomaleji než v celé EU, kde vzrostl o 24 %, a výrazně pomaleji než ve Švédsku (41 %) nebo Velké Británii (30 %). Obě tyto země byly nejprve kandidáty pro vstup do měnové unie, v roce 1998 se ale nakonec rozhodly jinak. Silnější růst, než měla eurozóna, ale zaznamenaly rovněž USA.

Z hlediska ochrany před inflací sice od vzniku měnové unie nic nemluví proti euru, ale také ani v jeho prospěch. Ceny ve Švédsku, Dánsku nebo Švýcarsku byly stabilnější než ceny v eurozóně, ve Velké Británii byly ceny rovněž stabilní a v USA byl cenový nárůst jen nepatrně vyšší. Pokud jde o státní dluhy, tak k jejich omezení euro nijak nepřispělo, spíše naopak.

Z hospodářského hlediska bylo zavedení eura poskytnutím marky všem členům eurozóny. Mnohé partnerské země se proto stejně jako účastníci trhu zřejmě domnívaly, že s tímto aktem je spjat závazek měnového prostoru marky být s nově přistoupivšími členy solidární. Přitom konstrukce Maastrichtské smlouvy zakotvující mimo jiné zákaz pomoci v nouzi právě takové solidaritě měla zabránit.

Status Evropského systému centrálních bank (ESCB) poskytuje svým členům maximální možnou nezávislost: jedinečné funkční období osmi let, nezávislost na cizích pokynech,

závazek přednostní orientace centrální banky na cenovou stabilitu. Ve skutečnosti se ale ukázalo, že členové řídicích orgánů ECB a stejně i její spolupracovníci i nadále podléhají socializaci svého původu a národním loajalitám.

Během krize dělal podle Sarrazina prezident ECB Jean-Claude Trichet občas dojem, že jedná spíše jako vysoký reprezentant Francouzské republiky než jako prezident Evropské centrální banky. Začít v květnu 2010 nakupovat řecké, portugalské a irské státní dluhopisy nebylo k zajištění evropské měnové politiky nutné, stejně jako nebylo nutné rozšířit program těchto nákupů i na dluhopisy španělské. Tvzení, že tyto kroky byly nutné, bylo jen ochranným manévrem, které mělo zastírat porušování smluv.

V tradici německé měnové politiky bylo od 2. světové války vždy mimo jakoukoli pochybnost, že není úkolem Spolkové banky, aby se jako centrální banka přímo či nepřímo podílela na financování státního dluhu. V praxi jiných centrálních bank však k tomuto financování často, či dokonce pravidelně dochází. Jako prostředek měnového uvolnění je tento nástroj ve velkém stylu používán v USA, Japonsku i ve Velké Británii.

Vyhovnění implicitnímu požadavku systému výpomoci (bail-out) by architekturu Maastrichtské smlouvy prakticky postavilo na hlavu. Nikoho rovněž nezajímá, že ani USA ani Švýcarsko, federativně vystavěné státy se stabilní měnou, neznají ručení spolku za jeho členské státy, resp. kantony. Nicméně v obou těchto zemích centrální banka funguje v případě dluhů na federální úrovni jako věřitel poslední instance

Prostřený stůl EU a bonita eura s jeho nízkými úroky vedly k obrovské hýřivé party trvající patnáct let. Rýsuje se nebezpečí, že příliš uvolněná měnová politika může jako v první polovině minulého desetiletí posloužit k financování majetkové bubliny. Tato politika je sice v souladu s přáním mnoha anglosaských ekonomů i představitelů velkých bank, aby pokračováním politiky nízkých úroků a množství

peněz byla část nastrádaných státních dluhů odbourána inflací, není však v souladu s ústavou, jež byla Evropské centrální bance určena Maastrichtskou smlouvou.

Podle známého Clausewitzova výroku je první obětí války pravda. V diskusích o společenské evropské měně je tomu podobně: Maastrichtská smlouva vylučovala jak bail-out státních rozpočtů, tak měnové financování ECB a pevně ji určoval závazek dbát o cenovou stabilitu. Dnes máme v eurozóně de facto kolektivní ručení za státní dluhy, ECB vězí až po uši v měnovém financování a je hluboce ponořena do snah o sanaci státních rozpočtů.

Hlavním ponaučením, jež by si měnová politika měla za světové finanční krize odnést, je fakt, že nestačí dbát jenom o míru inflace. S jistotou předvídatostí je třeba rovněž zabránit vzniku cenových bublin. Toho lze nejspíše dosáhnout tím, že úroky nebudou příliš nízké a požadavky na vlastní kapitál budou zároveň přiměřeně vysoké. Nikdo totiž neví, jaké jsou ty „správné“ ceny, a proto jsou cenové bubliny obvykle rozeznány příliš pozdě.

Sarrazin cituje příklad svého kolegy, freiburského ekonoma Guy Kirsche, který provedl zajímavý experiment. Na závěr semestru se pravidelně scházeli se svými studenty na večeři. Střídavě vždy buď navrhoval, že si každý za jídlo a pití zaplatí sám, anebo že účet za všechny bude vydělen počtem přítomných a každý zaplatí podílnou částku. Po mnoho let mu z toho pravidelně vycházelo, že ve druhém případě byl účet citelně vyšší než v případě prvním.

Sarrazin to nazývá antropologická konstanta finančnictví: je zakořeněna ve vrozené lidské ziskovosti a platí napříč všemi národy a všemi časy. Podle Sarrazina dluhové problémy jižních zemí spočívají mimo jiné v tom, že inherentní sklon k solidnímu hospodaření a vůbec obecný sklon podržovat se obecným principům je u těchto společností méně vyhraněný než u společností severských zemí.

Sarrazin pozorně analyzuje dlužnické a věřitelské země eurozóny. Severské země jsou v eurozóně vesměs státy s přebytkem běž-

ného účtu platební bilance, jižní země vesměs státy deficitní. Přebytky a deficity běžného účtu platební bilance jsou účetní veličiny vyplývající z milionů dílčích rozhodnutí. Jsou určovány konkurenceschopností, mírou spořivosti a celkovou poptávkou a jako takové nejsou ani dobré ani špatné.

Salda zahraničního obchodu budou z definice vždy existovat. Obtížná situace nastává tehdy, když setrvalý deficit běžného účtu platební bilance je provázen setrvalým deficitem rozpočtovým. Jde pak o signál toho, že stát se zadluhuje v zahraničí a vydává se napospas mezinárodním kapitálovým trhům. Sníží-li se deficit financování státu, sníží se tím automaticky i deficit běžného účtu platební bilance.

V normálních spolkových státech platí, že každý se stará jen o své vlastní záležitosti. V Evropské unii, která sice není federálním státem, avšak mnozí by si přáli, aby se v takový stát vyvinula, naopak panuje situace, že Evropská komise se snaží co nejvíce vměšovat do rozpočtů členských států, přestože to není nikterak v její kompetenci.

Sarrazin polemizuje s větou Angely Merkelové: „Ztroskotá-li euro, pak ztroskotá Evropa.“ Jestliže se některé země s eurem nevyrovnají, pak to neznámá, že ztroskotalo euro, nýbrž prostě vyšlo najevo, že tyto země mohou lépe žít bez něj. Co ztroskotalo, není euro. Ztroskotala naděje, že tato měna přinese více růstu a více zaměstnanosti a pomůže hospodářsky slabším. Jsou-li národní politiky chybné, přináší tato měna více škod než užitku.

Kdyby euro neodolalo, nebude to znamenat konec Evropy. Evropa je mnohem větší než euro. Dnešní Evropa z geografického, demografického a politického hlediska mnohem více než eurozóna: v Evropské měnové unii se zatím spojilo 18 zemí čítajících 329 milionů obyvatel. Deset dalších zemí EU se 175 miliony obyvatel součástí měnové unie není. Z přibližně 740 milionů Evropanů jich 240 milionů žije mimo EU.

Čistě demograficky váha Evropy ve světě klesá. Ještě v roce 1900 žilo v Evropě zhruba 25 % světové populace v Evropě, dnes je to

pouhých 11% a v roce 2100 bude na světě jen 7% Evropanů. S rozmachem Číny a Indie se rýsuje nové uspořádání světa. Ani USA v něm nebudou schopny uhájit svou pozici, již během 20. století uvykly, a budoucí vliv Evropy klesne ještě více – nezávisle na tom, jak bude státoprávně uspořádána.

Napoleonův pokus politicky ovládnout Evropu ztroskotál – stejně jako pokusy Hitlerovy a Stalinovy o jeden a půl století později. Kromě náboženství, demokracie a tržní ekonomiky neexistuje žádný jiný substrát evropské identity, který by mohl Evropu stmelovat do historicky nevyhnutelné státní jednoty. Bez ohledu na to, co se stane s eurem, Evropa nikdy netvořila jednotu a nikdy jednotnou nebude.

Konec 1. světové války přinesl rozpad obou nadnárodních států – Rakousko-Uherska a Osmanské říše. Zánik komunismu podnítl o sedmdesát let později tentýž vývoj v obou posledních evropských mnohonárodních státech – Jugoslávii a Sovětském svazu. Sarrazin

uvádí příklad Československa, které vzniklo na troskách Rakousko-Uherska, přežilo 2. světovou válku, ale nakonec na svou multietnicitu stejně doplatilo.

Uspořádání Evropy do národních států je podle Sarrazina nikoli anachronistickým pozůstatkem 19. století, ale strukturou formující se po dva tisíce let a živoucí realitou dneška. Doba mnohonárodnostních států v Evropě je minulostí. Tyto státy byly pocit'ovány především menšími národy jako jejich vězení a všechny zmizely v propadlišti dějin. Budoucnost Evropské unie proto příliš růžová není.

Evropa je v nebezpečí, že se zbaví jedné ze svých historicky největších výhod: mnohosti států, národů a společností, z níž prýští mnohost řešení, jež jsou impulzem pro individualitu a inovaci. Evropský federální stát je utopie a utopií ještě dlouho zůstane. Nepotřebujeme velké projekty zářné evropské budoucnosti. Klíčem k obnově Evropy jsou národní demokracie – z nich se znovu zrodí nová barevná Evropa.

IMPLEMENTACE KŘESŤANSKÝCH ZÁSAD DO EKONOMICKÉ TEORIE

Jiří Dobrylovský, Vysoká škola ekonomická v Praze

Jaroslav Vanek. Sjednocená teorie společenských systémů (radikální křesťanská analýza). Praha : KSLP - Česká společnost pro zaměstnaneckou participaci, 2013. 181 stran. ISBN 978-80-260-3315-8.

Publikace *Sjednocená teorie společenských systémů* se zabývá problematikou vytvoření takových kritérií společensko-ekonomické optimality, pomocí kterých by bylo možné začlenit do současných zásad ekonomie hlavního proudu princip osobní zainteresovanosti veškerých subjektů, participujících na určitých ekonomických činnostech. V rámci ekonomické teorie se nesporně jedná o ojedinělý experiment, jemuž však dodává na závažnosti a významu skutečnost, že autor, dlouholetý

profesor Harvardské a Cornellovy univerzity, je jako jediný český ekonom řazen mezi sto nejvýznamnějších světových ekonomů po J. M. Keynesovi.

Kniha je rozdělena na úvod a čtyři základní části, které se podrobněji člení na 29 kapitol. V části **I. Teorie** (kapitoly 2–6) jsou položeny základy sjednocené teorie společenských systémů. V části **II. Náš neoptimální svět** (kapitoly 7–13) je na základě empirických aspektů pozornost věnována reálným společenským